

## סביבה חינוכית בגן ילדים לגילי 3-4

כתיבה: ד"ר אסתר ברוקס

### תכנון סביבת הגן - חלק מתכנית העבודה של הגננת וצוות הגן

ארגון הסביבה החינוכית בגן ועיצובה הם חלק מתכנון תכנית העבודה של הגננת וצוות הגן ואחד הממדים המרכזיים ליצירת אקלים גן מיטבי בגן בצד קידום אינטראקציות איכותיות בין כל המשתתפים בתהליך החינוכי וההתייחסות להיבטים רגשיים, חברתיים וערכיים במכלול העשייה בגן. חשוב לארגן את הגן באופן שיעורר את הילדים לפעילות ויפתח בהם רצון לחקור ולבחון את הסביבה. יחד עם זאת, חשוב ליצור סביבה שלווה שאינה עמוסה בגירויים כדי לאפשר לילדים להכיר את סביבתם ולפעול בנינוחות. בארגון הסביבה נתחמים אזורי פעילות ומשחק מוגדרים כגון מוקדים, אזורים, מרכזים ופינות שונות למשחק חופשי (משפחה, מרפאה, בנייה ועוד), שולחנות לעבודה וליצירה, מקום לארוחות, פינות אינטימיות, מרחב לספרייה, לפעילות מוזיקלית ועוד.

### לחפש את האיזון

תפקידה המרכזי של הגננת וצוות הגן לגילאי 3-4 הוא ליצור איזון אופטימלי בין יוזמות הלמידה של הילדים לבין ההנחיה והתמיכה שלהן. יצירת איזון כזה מחייבת את המחנכות להשתמש בידע שלהן על תהליכי התפתחות ילדים, על צורכיהם, על התעניינותיהם ודפוסי התנהגותם בהקשר החברתי-תרבותי. מידע זה מאפשר לגננת ולצוות הגן ליצור סביבת למידה איכותית שבה יקבלו הילדים מענה הולם ליכולתם, ולנושאי ההתעניינות שלהם. סביבה מסוג זה מאפשרת לילדים לחוות חוויות מוכרות וחדשות, מזמנת הזדמנויות להתפתחות יצירתית ואינטלקטואלית ולרכוש כלים ואמצעים לביטוי חופשי של רגשותיהם ומחשבותיהם.

אווירה של תמיכה בין-אישית מאפיינת סביבת למידה איכותית. אווירה זו חיונית ללמידה אקטיבית, מפני שמדובר בתהליך חברתי המבוסס על יחסי גומלין. אווירה של תמיכה בין-אישית מאפשרת לילדים לפעול ולשחק עם מבוגרים, עם ילדים ועם חומרים כשהם משוחררים מפחד, שעמום, אי-אכפתיות או הזנחה. כך הם יכולים לבנות (באמצעות תהליכי למידה) ידע חברתי, רגשי, פיזי ואינטלקטואלי ולפתח עמדות חיוביות כלפי למידה.

### מאפייני סביבה חינוכית איכותית לגילאי 3-4

סביבה חינוכית איכותית לגילאי 3-4 מאפשרת פעילות אקטיבית ומעוררת בילדים את הסקרנות ואת הרצון לשחק, להתנסות וללמד. סביבה זאת מאופיינת בכמה היבטים: היצע של חומרים ואופן אחסונם, חלוקה למוקדי משחק ופעילות, גמישות ורב-שימושיות במרחב ובתכולתו. זימון חפצים, חומרים, משחקים וכדומה בגן-הילדים לגילאי 3-4 בהתאמה לגובה הילדים - יאפשר להם לבחור במה לשחק ולפעול, להביא את החפצים אל המקום שהם יבחרו ולהחזיר אותם למקום האחסון בצורה עצמאית. חשוב שהילדים ילמדו את מקומות האחסון בגן, מקומות שיהיו מוכרים לכולם כדי שהם ידעו היכן למצוא ולאן להחזיר לאחר המשחק. נראות החפצים והחומרים המוצעים מאפשרת לילדים למצוא אותם בקלות, לבחור בהם בצורה עצמאית ולבטא את העדפותיהם האישיות. חשוב להציע את החומרים, החפצים והמשחקים בצורה אסתטית על מדפים נמוכים ופתוחים כדי

לאפשר נגישות אליהם. מגרות ותאי אחסון אישיים מאפשרים לילדים לשמור את החפצים שלהם ואת העבודות שהם בוחרים לשמור בצורה עצמאית.

## תנאים לסביבה חינוכית לגילאי 3-4 איכותית

הבטחת איכות הסביבה החינוכית לגילאי 3-4 מבוססת על התקיימותם של התנאים האלה:

### היצע של חומרים

חומרים המעוררים עניין אצל הילדים הצעירים חיוניים להתחלת תהליכי החקירה, השינוי, הפירוק, ההרכבה, המשחק, התנועה והתקשורת. מגוון רחב של חומרים בכמויות מספיקות - כדי שכל המעוניין יוכל להשתתף בפעילות - מאפשר לכל הילדים "לעשות בחירה" שמעניינת אותם. מגוון כזה כולל חומרים שבאמצעותם ניתן לפתח רעיונות למשחק המותאמים לפיתוח חושי-תנועתי, לטיפוח הקשרים הבין-אישיים, להעשרה ביצירה, במשחק דרמטי, במוזיקה, בטבע, בקריאה ובכתיבה.

### מרחב

ילדים צעירים זקוקים לסביבה שיש בה מרחב מעורר למידה אקטיבית. מרחב כזה מאפשר לנוע בחופשיות, לשחק במשחקים, בעצמים ובחומרים, לחקור, ליצור, לפתור בעיות, לתקשר, לשוחח, ללמוד לבד או עם חברים.

### בטיחות

ילדים צעירים אוהבים לחקור את סביבתם, לבחון אותה בכל חושיהם ולבדוק את מידת שליטתם בסובב אותם. אלא שכושר ההבחנה שלהם בין מסוכן ולא מסוכן, אפשרי ולא אפשרי עדיין לא מפותח די הצורך. לכן חשוב לצייד את הגן ואת החצר ברהיטים ובמתקנים בטיחותיים כדי שהילדים יוכלו להשתמש בהם מבלי להיפגע. גם חשוב לא להצטייד בחפצים קטני מידות כדי למנוע סכנת בליעה.

### תברואה

ילדים צעירים אינם יודעים להימנע ממוקדי לכלוך וזיהומים ועלולים להיפגע ולהידבק בקלות ממפגעי בריאות ותברואה. לכן חשוב להקפיד בנושאי תברואה וניקיון בכל חלקי הסביבה החינוכית - במטבח, בחדר האוכל, בשירותים, במרחבי הפעילות ובחצר.

### קביעות

**סביבה פיזית קבועה יחסית מעניקה לילדים הצעירים הרגשת ביטחון, שליטה וידיעה מה מצופה מהם.** לילדים צורך חזק בחזרות - בחזרה אל המוכר ובהזדמנויות חוזרות לשכלל את היכולות, התפקודים והמיומנויות הצומחות כל העת. הקביעות בסביבה החינוכית היא יחסית ולא מוחלטת, ומותרת אפוא די גמישות ופתח לשינויים בעת הצורך.

### רכות ואינטימיות

ילדים צעירים זקוקים למקום המספק להם תחושת נוחות, קבלה ונינוחות. לעתים הם מעדיפים מקומות פרטיים ואינטימיים לשחק בהם ביחידות; משם הם צופים באחרים ונהנים מהפסקה בריתמוס הכללי. מוקדי מנוחה – "פינה רכה" - נוחים מאופיינים בקצוות מעוגלים, בשטיחים, בשמיכות, בכריות, במזרנים, בפופים, בוילונים וביריעות בד. הרכות מועברת גם באמצעות צבעים רכים, טקסטורה חלקה, נעימה ושעירה ותאורה עמומה.

### צבעים

הטבע מאופיין בצבעים רכים ובהבדלים הדרגתיים ביניהם. פה ושם משובצים בו צבעים עזים המפתיעים את הצופה - פרח זוהר או ציפור צבעונית. חשיפה לצבעים בהירים, לגוונים טבעיים שבהם משולבים איים של צבעים חזקים יוצרת סביבה מגוונת ונוחה לעיני הילדים ומבוגרים יחד. צבעים

---

רח' השלושה 2 בנין מושקוביץ תל-אביב, 67060. טלפון : 03-6896009/10 פקס : 03-6896746

E-Mail: [preschool@education.gov.il](mailto:preschool@education.gov.il)  
<http://www.education.gov.il/preschool>

בהירים וניגודי-צבעים בהירים מרגילים את הילדים לגוונים ההדרגתיים הקיימים בטבע.

## מרקם

מרקמים נעימים למגע המצפים את הרצפה, את הקירות ואת החפצים תורמים לתחושת הנוחות, השלווה והנועם.

## תאורה

האור אחראי לשלושה ממדים תפיסתיים: מראה, אסתטיקה וזרימת הזמן. האור הוא אחד המרכיבים החשובים בתפיסה האסתטית שלנו. כמות ואיכות האור משפיעים על התגובות הרגשיות של הצופה, על תפיסת הגודל, הצבע והבהירות של המרחב.

חשוב להבחין בין אור טבעי לאור מלאכותי. האור הטבעי מוסיף מידע על מזג האוויר ומאפשר לנו לתפוס את השינויים בשעות היממה וזרימת הזמן בלי להיעזר באמצעים מלאכותיים. במסגרת החינוכית ניתן להאיר את המרחב או את אחד ממוקדיו באמצעות חלונות גדולים או להקרין כמות אור נדרשת באמצעים אחרים. חלונות גדולים מאפשרים לטבע "לפרוץ פנימה" ויוצרים אווירה רכה של התמזגות החוץ והפנים.

כיתת גן או חדר המוארים באור מלאכותי יוארו בעוצמות אור שונות המתאימות למהות המוקד: למשל, מוקד ההתרגעות יואר באור צהוב ורך בעוצמה נמוכה ומוקדי המשחק יוארו במזיגה של אור לבן וצהוב (קר וחם). אפשר גם להעמיד מקורות אור שיאפשרו יצירה של צל - דרך נוספת ללמוד על משמעות קרני האור. עיצוב התאורה הוא עניין למומחים, חשוב מאד לתת את הדעת על מרכיבים כמו עוצמת האור, כיוון האור, סוג מקור האור ומידת הפיזור שלו.

## רב-חושיות

ילדים צעירים לומדים וחווים באמצעות החושים, ולכן יש לזמן להם סביבה עשירה בגירויים. לילדים צעירים יש העדפות של צבע, טעם, ריח, מגע ואור, וחשוב אפוא לא לקבוע מוסכמות בנושא או להנחיל העדפה אחת לכולם. התנסות סנסורית עשירה תוך יצירה של תכלול בין-חושי בפעילויות חינוכיות שונות משמשת בסיס לתהליכי בניית הידע אצל הילדים ולהתפתחות אישיותם.

## תיעוד וסיפור - ביטוי לעשייה החינוכית

ילדים צעירים נותנים ביטוי חזותי לתהליכי המשחק, החקר והלמידה שלהם באמצעות ציור, כתיבה, הבעה בחומרים וצבעים. **התיעוד הוא תיאור של תהליכי הבניית הידע והלמידה, של החיים בגן ובבית ושל הבחירות וההעדפות התרבותיות- חינוכיות של הילדים.** התיעוד של המבוגרים מתבצע באמצעות רישומים, תמונות, צילומים וסרטים המשקפים את הנעשה במסגרת החינוכית ומאפשרים בעצם הצגתם (על הקירות על המדפים, באלבומים וכו') לשקף את הוויית הילדים והמחנכים ואת האינטראקציה שביניהם גם כשאינם נוכחים.

## בית וגן - חותם הבית והקהילה

מסגרת חינוכית הדומה בעיצובה לבית ולמבנים בקהילה, מעבירה **מסר של שותפות, קולגיאיות ואמונה בערכים, במטרות וביעדים חינוכיים משותפים.** לילדים הנמצאים שעות רבות מחוץ למסגרת הביתית חשוב שהסביבה שבה הם נמצאים תכלול עיצוב או פרטי עיצוב ביתיים וקהילתיים ותיתן להם "הרגשה של בית".

## אז...מה חשוב בעיצוב הגן לגילאי 3-4?

עקרונות בתכנון ועיצוב הסביבה החינוכית בגן הילדים לגילאים צעירים:

חשוב שהסביבה החינוכית:

- תזמן לילדים פעילות אקטיבית והתנסות בלתי אמצעית בסביבה

- תעודד יחסי גומלין איכותיים (עם מבוגרים משמעותיים וילדים)
- תזמן את המשחק לסוגיו
- תזמן עיסוק בנושאים שמעניינים את הילדים ובפעילויות הקרובות ללבם
- תאפשר לילדים חופש לבחור וביטוי להעדפות
- תזמן אתגרים וחוויות הצלחה
- תזמן התנסויות חקר
- תזמן תחושה נעימה של "בית"

### "מה כדאי לקחת בחשבון בעיצוב הסביבה לגילאי 3-4?"

בהתחשב בעקרונות שהועלו לעיל, להלן רשימה כללית של "מה כדאי" לקחת בחשבון בתכנון ועיצוב סביבת גן הילדים לגילאי 3-4:

- המבנה והנתונים הארכיטקטוניים הבסיסיים של הגן בהקשר לבטיחות, היגיינה, ניקיון, תאורה ואקוסטיקה, בתוך הגן ובחצר
- סביבות המיועדות לביסוס כישורי חיים, להיגיינה אישית ולפעילויות שגרה
- הציוד, הריהוט ומקומות אחסון פונקציונליים ומותאמים לגיל הילדים
- הקמת סביבות - פינות, מוקדים ואזורי משחק ופעילות מוגדרים במרחב הגן ובחצר בהתאמה התפתחותית לילדות וילדים בגילאי 3-4
- שילוב פריטים "ביתיים" שיעניקו תחושה נעימה של קרבה, אינטימיות וקשר עם משפחות הילדים בגן; יצירת "פינה רכה"; שילוב חפצים ופריטים מתרבויות משפחות הילדים בסביבות השונות בגן בצורה רלוונטית ומכבדת כדי לחזק את הזהות והשייכות של הילדים ומשפחותיהם
- סביבות בהן הילדים יכולים לשחק עם החברות והחברים שלהם ומקומות בהם הם יוכלו לבחור להיות לבד
- מגוון חומרים להתנסות בלתי אמצעית בסביבות השונות בגן: חומרים מהטבע, חומרים פתוחים (OPEN ENDED MATERIALS), חומרי חקר ויצירה, חומרים בשימוש חוזר ועוד
- מגוון כלים, מכשירים ואביזרים לשיפור התפקודים, המיומנויות והכישורים של הילדים, להתנסות ולחקר, ליצירת קשר ותקשורת ולהעצמת היכולות של הילדים בגן
- נגישות לסביבות משחק ופעילות שונות במרחב הגן ובחצר, כך שיהיה מענה לצרכים האינדיבידואליים של כל הילדות והילדים בגן וגמישות בעיצוב ובשימוש במרכיבי הסביבה כך שניתן יהיה לבצע שינויים והתאמות לצרכים מתפתחים
- נראות ו"ארגון חזותי לוגי" של הציוד, הריהוט, החומרים, הכלים, המשחקים, הצעצועים והחפצים בסביבות הגן כך שניתן יהיה למצוא בקלות את מה שמחפשים, לבחור ולבטא את ההעדפות מתוך ההיצע ולהחזיר אותם למקומות שנקבעו להם מראש
- שקיפות המאפשרת לגננת ולצוות הגן לראות בו זמנית את כל מה שמתרחש במרחב הגן ובו זמנית להעניק תחושה של נוכחות וביטחון לכל ילדי הגן, כולל שקיפות מטפורית המזמנת את

- כל הבאים לגן להסתכל, להקשיב ולהרגיש את תהליכי ההתפתחות והלמידה שמתקיימים בגן
- שילוב פריטים מהסביבה הטבעית בתוך הגן, המאפשרים לחזק את הקשר והשייכות למקום ומזמנים נעימות, הרגעה והנאה מהיופי שבסביבה הטבעית
  - יופי ואסתטיקה בארגון סביבות הגן, בזימון חומרים, חפצים, כלים ומשחקים, בבחירת הצבעים, בזימון ריחות נעימים, בזימון מגוון טקסטורות ובהשמעת צלילים וקולות נעימים
  - שילוב החוויות והידע שהילדים ומשפחותיהם מביאים עמם בסביבות הגן השונות, בהתאם לתכנית חינוכית משתנה, דינמית ומותאמת למה שמתרחש בחיי הילדים ומשפחותיהם.

#### **לקריאה נוספת:**

עלונים על ארגון סביבה חינוכית באתר האגף לחינוך קדם יסודי